

Έλεγχος, εξάρτηση και ανταγωνισμός του ελληνικού αγροτοδιατροφικού συστήματος από το ξένο κεφάλαιο.

Δημήτρης Μπουραντάς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τό αγροτοδιατροφικό σύστημα¹ της χώρας (παραγωγή - μεταποίηση - έμπορία αγροτικών προϊόντων που προορίζονται για τήν ικανοποίηση αναγκών διατροφής) αποτελεί σύστημα-κλειδί, στρατηγικής σημασίας, αφού ο ρόλος του στην κοινωνικοοικονομική εξέλιξη είναι καθοριστικός. Πρώτον, καθορίζει τον βαθμό ικανοποίησης των αναγκών της χώρας σε τρόφιμα (βασική παράμετρος αναπαραγωγής των παραγωγικών δυνάμεων), και κατά συνέπεια τον βαθμό εξάρτησής της από το έξωτερικό². Δεύτερον, τό επίπεδο και τό μοντέλο ανάπτυξης του βρίσκεται σε σχέση αλληλεξάρτησης με τή θέση της αγροτικής τάξης. Τρίτον, επηρεάζει σημαντικά τό ισοζύγιο πληρωμών της χώρας στά πλαίσια του διεθνή καταμερισμού τής εργασίας³.

Ή στρατηγική σημασία του συστήματος απαιτεί αναμφισβήτητητα έναν έντονο προβληματισμό σε ότι έχει σχέση με τόν επαναπροσδιορισμό του, που επιχειρείται σε τούτη τή φάση, μέσα από δομικές αλλαγές και, κυρίως, μέσα από τήν κάθετη ολοκλήρωσή του στη βάση των αγροτοβιομηχανικών συνεταιρισμών⁴. Τά ζητήματα στρατηγικής, πολιτικής και τακτικής ενός τέτοιου επαναπροσδιορισμού είναι χωρίς αμφιβολία πολλά και συγχρόνως δύσκολα στή σφαιρική σύλληψη, στήν κατανόηση, στή συγκεκριμενοποίηση και, τέλος, στήν υλοποίηση.

Βασικό σημείο εκκίνησης τής σκέψης, γύρω από τή στρατηγική δομικών αλλαγών στό αγροτοδιατροφικό σύστημα, αποτελεί ή κατανόηση τής μορφής και των μηχανισμών ένσωμάτωσής του στό παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα⁵. Τούτη ή ένσωμάτωση θέτει περιοριστικά πλαίσια τόσο στίς μορφές όσο και στήν έκταση των δομικών αλλαγών που οι έσωτερικές δυνάμεις σκοπεύουν νά επιχειρήσουν. Είναι λοιπόν άπαραίτητο, για τή λήψη και υλοποίηση στρατηγικών και τακτικών αποφάσεων, νά συνειδητοποιηθεί, νά κατανοηθεί και νά επαναπροσδιορισθεί τούτη ή παράμετρος.

Στόχος τούτης τής εργασίας είναι μιά πρώτη προσπάθεια διερεύνησης τής ένσωμάτωσης του ελληνικού αγροτοδιατροφικού συστήματος στό παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα. Ή ανάλυση του φαινομένου θά στηριχθεί σε τρεις βασικές έννοιες: τόν έλεγχο, τήν εξάρτηση και τόν ανταγωνισμό από τό ξένο κεφάλαιο.

1. ΜΕΡΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

1.1. Ή αγροτοδιατροφικό σύστημα

Μέ τόν όρο αγροτοδιατροφικό σύστημα (ΑΓΔΣ) νοούμε τήν παραγωγή, τή μεταποίηση και τήν έμπορία αγροτικών προϊόντων που προορίζονται για τήν ικανοποίηση αναγκών ανθρώπι-

νης ή ζωικής διατροφής. Πιο συγκεκριμένα τό ΑΓΔΣ περιλαμβάνει τόν αγροτικό τομέα (γεωργία, κτηνοτροφία, άλεια), τίς βιομηχανίες προϊόντων διατροφής (τροφίμων και ποτών) και τόν τομέα διανομής (χονδρικό και λιανικό έμπόριο προϊόντων διατροφής).

Τό αγροτοδιατροφικό σύστημα βρίσκεται σε στενή σχέση με τούς βιομηχανικούς κλάδους, που τό προμηθεύουν με προϊόντα ενδιάμεσης κατανάλωσης (μέσα παραγωγής, πρώτες ύλες, βοηθητικά ύλικά, κ.τ.λ.) και τούς διαφόρους τομείς υπηρεσιών (τραπεζικό σύστημα, έρευνα, εκπαίδευση, μεταφορές κ.τ.λ.). Ή αξίζει νά σημειωθεί ότι αυτές οι εισροές γίνονται όλο και πιο σημαντικές με τήν αύξηση τής βιομηχανοποίησης του ΑΓΔΣ και κατά συνέπεια ή εξαρτησιακή του σχέση με τούς φορείς παραγωγής αυτών των εισροών γίνεται όλο και πιο έντονη.

Ή μεθοδολογική χρησιμότητα τής έννοιας του αγροτοδιατροφικού συστήματος πηγάζει από τό γεγονός ότι επιτρέπει τή μελέτη του κάθε στοιχείου (αγροτικός τομέας, βιομηχανία μεταποίησης, διανομή) ξεχωριστά, τών σχέσεων μεταξύ τους και τό σύστημα σάν σύνολο άλληλοεξαρτώμενων στοιχείων που σκοπεύει σε συγκεκριμένους στόχους.

1.2. Ή ξένος έλεγχος

Μέ τόν όρο έλεγχος του συστήματος από παράγοντες που βρίσκονται έξω από αυτό, έννοουμε τήν άμεση συμμετοχή των τελευταίων στή λήψη αποφάσεων του πρώτου. Στή συγκεκριμένη περίπτωση ο ξένος έλεγχος του ελληνικού ΑΓΔΣ θέλει νά δηλώσει τήν άμεση ή έμμεση συμμετοχή μη ελληνικών παραγόντων στή λήψη αποφάσεων⁷. Ή νομιμοποίηση τούτης τής συμμετοχής του ξένου παράγοντα εξασφαλίζεται με τήν ύπαρξη άμιγών ξένων θυγατρικών επιχειρήσεων, τή συμμετοχή στό κεφάλαιο ελληνικών επιχειρήσεων, τήν παραχώρηση τεχνολογίας και τέλος με τό δανεισμό. Ή έλεγχος θά μπορούσε νά όρισθεί διαφορετικά σάν τήν άμεση εξάρτηση του ελληνικού συστήματος από ξένα κέντρα αποφάσεων ή όποια παίρνει συγκεκριμένη νομική μορφή.

1.3. Ή ξένη εξάρτηση

Μέ τόν όρο εξάρτηση από μη ελληνικά κέντρα αποφάσεων έννοουμε τό βαθμό μείωσης τής έλευθερίας που επιβάλλεται στό ελληνικό σύστημα μέσω των ανταλλαγών ενδιάμεσων και τελι-

1. Άντίστοιχο του όρου «complexe agro-alimentaire» όπως αυτός όρίζεται από τό L. MALASSIS στό άρθρο του «Groupes complexes et combinats agroindustriels: méthodes et concepts. ECONOMIE ET SOCIETE, série AG, no 13, 1975.

2. Βλέπε: S. BESSIS, L' arme alimentaire. MASPERO, 1981.

3. P. MOUY, Division internationale du travail et emploi. L' industrie agro-alimentaire. IREP-GRENOBLE 1978.

4. ΠΑΣΟΚ, Προγραμματικές δηλώσεις τής Κυβέρνησης τής Άλλαγής 1981.

5. G. ARROYO, Les firmes transnationales et l' agriculture en Amérique Latine. ANTHROPOS, 1980.

6. L. MALASSIS, Economie de la production agro-alimentaire. IAM-MONTELLIER 1978/1979, p.232-235.

7. M. MARCHESNAY, Le groupe comme objet d' analyse, UNIVER-SITE DE MONTELLIER 1978.

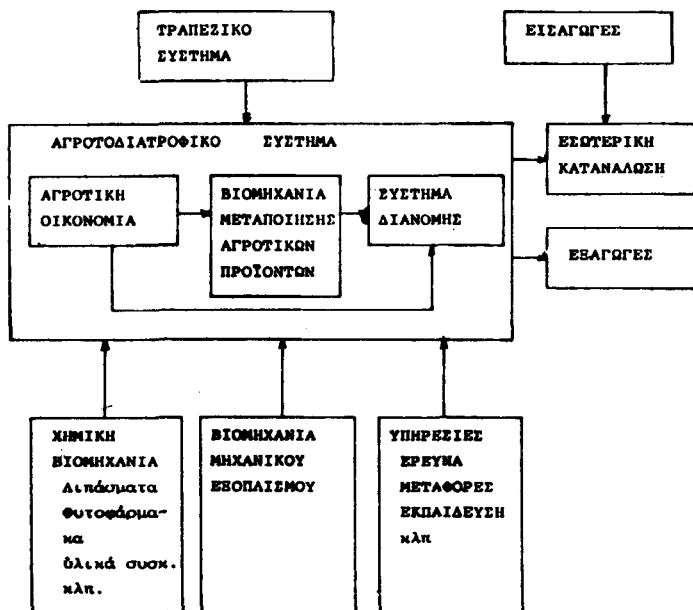
κάν προϊόντων με ξένους παράγοντες. Αυτή η εξάρτηση, χωρίς να παίρνει νομική μορφή, πηγάζει από τη συγκέντρωση των ανταλλαγών, τη σπουδαιότητά τους και τη δυνατότητα υποκατάστασής τους⁸. Όσο πιο μικρός είναι ο αριθμός των προμηθευτών και πελατών του ΑΓΔΣ τόσο πιο εξαρτημένο είναι, όσο πιο μικρή είναι η δυνατότητα υποκατάστασης ενός προμηθευτή ή πελάτη τόσο πιο εξαρτημένο είναι από αυτόν και τέλος όσο πιο σπουδαίος είναι ένας προμηθευτής ή πελάτης τόσο πιο μεγάλη είναι η εξάρτηση από αυτόν. Η ξένη εξάρτηση δεν παρεμβαίνει, στους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων, αλλά θέτει περιοριστικά όρια σε αυτές. Μπορεί να θεωρηθεί σαν μία έμμεση μορφή έλεγχου.

1.4. Ο ξένος ανταγωνισμός.

Ξένος ανταγωνισμός είναι η αντιπαράθεση των προσπαθειών μεταξύ ξένων και ελληνικών επιχειρήσεων που στοχεύουν στην κατάκτηση μιας συγκεκριμένης αγοράς.

Αυτός περιορίζοντας τις δυνατότητες αύξησης των πωλήσεων, του ελληνικού ΑΓΔΣ, προσδιορίζει σε ένα βαθμό την ανάπτυξη και γενική εξέλιξη του.

Ο ξένος ανταγωνισμός διαφορίζεται σαφώς από τον έλεγχο και εξάρτηση όπως προκύπτει από το περιεχόμενο που δόθηκε σε τούτες τις έννοιες. Μπορεί να θεωρηθεί σαν μία πιο χαλαρή μορφή έλεγχου και κατά συνέπεια εξάρτησης. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι τα όρια που θέτει στην εξέλιξη του συστήματος είναι άσημαντα, αντίθετα σε πολλές περιπτώσεις είναι πιο σημαντικά από αυτά που θέτει ο έλεγχος και η εξάρτηση.

2. Ο ΞΕΝΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΟΥ ΑΓΔΣ

Ο ξένος έλεγχος του ΑΓΔΣ, όπως αυτός νοείται εδώ, εντοπίζεται κυρίως στη βιομηχανία μεταποίησης αγροτικών προϊόντων. Στόν τομέα της αγροτικής παραγωγής δεν υπάρχει τέτοιου είδους έλεγχος παρά σε άσημαντο βαθμό λόγω της «απόρριψης της αγροτικής οικονομίας εκτός πεδίου καπιταλιστικής επένδυσης»⁹. Για τον τομέα διανομής δεν υπάρχουν συγκεντρωμένα στατιστικά δεδομένα, όμως θεωρείται ότι ο ξένος έλεγχος, αν υπάρχει, είναι πολύ λίγο σημαντικός. Σημαντική ξένη παρουσία υπάρχει στις βιομηχανίες που προμηθεύουν το ΑΓΔΣ με προϊόντα ενδιάμεσης κατανάλωσης. Παρ' ότι αυτές δεν ανήκουν στο ΑΓΔΣ όπως αυτό ορίζεται, προσδιορίζουν όμως σημαντικά την εξέλιξη του, γι' αυτό η γνώση του ξένου έλεγχου σε αυτές είναι απαραίτητη.

2.1. Οι πολυεθνικές στη βιομηχανία ειδών διατροφής.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1961-1975, το ποσό των ξένων επενδύσεων στη βιομηχανία ειδών διατροφής (ΒΕΔ) έφτασε στα 10,8 εκατομμύρια δολάρια, που αντιπροσωπεύει μόλις το 1,56% των συνολικών επενδύσεων του κλάδου σε τούτη την περίοδο¹⁰. Αυτό το μικρό ποσοστό συμμετοχής του ξένου κεφαλαίου δεν σημαίνει αντίστοιχο βαθμό έλεγχου.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 1, το 1980, από τις 455 βιομηχανίες του κλάδου, νομικής μορφής ΑΕ και ΕΠΕ, στις 53, δηλαδή 11,65% του συνολικού αριθμού υπήρχε ξένη συμμετοχή κεφαλαίου. Το ενεργητικό των 53 βιομηχανιών αντιπροσώπευε, την ίδια χρονιά, το 19,41% του συνολικού ενεργητικού του κλάδου. Γίνεται λοιπόν μία πρώτη διαπίστωση ότι το ξένο κεφάλαιο με ένα πολύ μικρό ποσοστό συμμετοχής στη χρηματοδότηση των επενδύσεων συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων σε ένα σημαντικό μέρος της ΒΕΔ. Όμως ακόμα και αυτό το στοιχείο δεν είναι παρά ενδεικτικό του πραγματικού ξένου έλεγχου. Ένα πραγματικά αντιπροσωπευτικό στοιχείο της κατάστασης θα ήταν το μέρος της ελληνικής αγοράς που ελέγχεται από βιομηχανίες με ξένη συμμετοχή. Δυστυχώς, ο κύκλος εργασιών των επιχειρήσεων αποτελεί στην Ελλάδα απόρρητο στατιστικό στοιχείο! Κατά συνέπεια θα γίνει προσπάθεια έμμεσης εκτίμησης του εν λόγω έλεγχου λαμβάνοντας υπόψη τη θέση των επιχειρήσεων με ξένη συμμετοχή στην αγορά, με βάση το ενεργητικό (σύνολο κεφαλαίων). Σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία το ξένο κεφάλαιο ελέγχει:

- τις 2 πρώτες βιομηχανίες παιδικών τροφών (BEBELAC HELLAS, GERBER ABEE)
- τις 2 πρώτες βιομηχανίες γάλατος (NESTLE, ΕΒΓΑ)
- τις 2 πρώτες βιομηχανίες λαδιών και λιπών (ΕΛΑ·Ι·Σ, ΜΙΝΕΡΒΑ)
- την πρώτη βιομηχανία καρυκευμάτων και έτοιμων φαγητών (KNORR)

8. R. FAURE, M. MARCHESNAY, M. MATHIE, Les PMI: iont-elles dependantes des groupes industriels. ERFI-MONTELLIER 1979.

9. Βλέπε Κ. Βεργόπουλος, S. AMIN, A. MOLLARD, κ.ά.

10. Π. ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΗΣ, Πολυεθνικές επιχειρήσεις και Ύπερκοστολογήσεις και Ύποκοστολογήσεις στην Ελλάδα. ΠΑΠΑΖΗΣΗ 1976.

- την πρώτη αλευροβιομηχανία (ΜΥΛΟΙ ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ)
- την τρίτη βιομηχανία κρέατος (ΘΡΑΚΗ Α.Ε.)
- τις 5 πρώτες βιομηχανίες ποτών (ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΖΥΘΟΠΟΙΪΑ, ΕΛΛ. ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΜΦΙΑΛΩΣΕΩΣ, ΗΒΗ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΖΥΘΟΠΟΙΪΑ, HENNINGER HELLAS).

Φυσικά πέρα από αυτές τις βιομηχανίες, το ξένο κεφάλαιο συμμετέχει και σε μία σειρά άλλες, μικρότερες αλλά δυναμικές. Γίνεται λοιπόν φανερό ότι, το ξένο κεφάλαιο με τη συμμετοχή του στις μεγαλύτερες και πιο δυναμικές βιομηχανίες του κλάδου μπορεί με ένα μικρό ποσοστό συμμετοχής στις συνολικές επενδύσεις να ελέγχει ένα μεγάλο μέρος.

Οι κυριότερες χώρες καταγωγής του ξένου κεφαλαίου είναι οι ΗΠΑ, η Έλβετία, η Αγγλία, η Γερμανία και η Ολλανδία. Είναι δηλαδή οι χώρες που ελέγχουν σε παγκόσμιο επίπεδο την ΒΕΔ.

Σύμφωνα με τα κριτήρια εγκατάστασης¹¹, οι πολυεθνικές στην ελληνική ΒΕΔ, διακρίνονται σε δύο κύριες κατηγορίες, που για την κάθε μία η στρατηγική του ελέγχου είναι διαφορετική.

Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι πολυεθνικές που το βασικό κριτήριο εγκατάστασής τους στην Ελλάδα είναι η εκμετάλλευση των διαθέσιμων πρώτων ύλων. Κυρίως πρόκειται για βιομηχανίες επεξεργασίας φρούτων και λαχανικών που αποτελούν το 24% του συνολικού αριθμού των βιομηχανιών με ξένη συμμετοχή. Συνήθως, οι βιομηχανίες αυτές εξάγουν τα προϊόντα τους

στις βιομηχανικές χώρες όπου διαθέτουν ένα καλά οργανωμένο δίκτυο διανομής. Από τις 13 βιομηχανίες φρούτων και λαχανικών με ξένη συμμετοχή, οι 10 εξάγουν σε χώρες της Ευρώπης και 3 μόνο και σε άλλες χώρες (πίνακας 2). Όπωςδήποτε όμως στόχος τους είναι και η ελληνική αγορά (π.χ. DEL MONTE INT).

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι πολυεθνικές που το βασικό κριτήριο εγκατάστασης στην Ελλάδα είναι η εκμετάλλευση της εθνικής αγοράς. Αυτές είναι οι βιομηχανίες όλων των υπόλοιπων υπο-κλάδων, εκτός φρούτων και λαχανικών. Οι περισσότερες από αυτές δεν είναι καθόλου εξαγωγικές και μερικές χρησιμοποιούν την Ελλάδα (λόγω γεωγραφικής θέσης) σαν σταθμό για την κατάκτηση των Αραβικών και Μέσης Ανατολής χωρών. Χαρακτηριστικό είναι ότι κατανέμονται σχεδόν αναλογικά σε κάθε υπο-κλάδο. Δηλαδή, για κάθε κατηγορία προϊόντων αντιστοιχεί ένας πολύ μικρός αριθμός πολυεθνικών.

Τό πιο σημαντικό όμως για την ανάπτυξη του κλάδου είναι ότι οι θυγατρικές των πολυεθνικών, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, παράγουν και ελέγχουν προϊόντα προχωρημένου (δευτέρου και τρίτου) βαθμού επεξεργασίας, των οποίων η προστιθέμενη αξία, τα περιθώρια κέρδους και το ποσοστό αύξησης της ζήτησης είναι τα πιο ψηλά και οι δομές της αγοράς ολιγοπωλιακές.

Δεν υπάρχουν στατιστικά στοιχεία για την πλήρη περιγραφή του φαινομένου, όμως μπορούν να δοθούν μερικά αντιπροσωπευτικά παραδείγματα:

- KNORR και TASTY, στις συμπυκνωμένες τροφές, έτοιμα φαγητά.
- GERBER, BEBELAC και CARNATION στις παιδικές τροφές.
- NESTLE στο συμπυκνωμένο γάλα.
- PORKY και INTORI στη βιομηχανία κρέατος
- PROVIMI και SPYLLERS στις συμπυκνωμένες ζωοτροφές.
- ΕΛΛΙΣ και MINEPBA στα έλαια και λίπη.
- COCA-COLA, PEPSI-COLA, SEVEN UP, στα αναψυκτικά.
- HENNINGER, LOWENBRAU, AMSTEL, στην μύρα.

Από τα στοιχεία που αναφέρθηκαν μέχρι τώρα γίνεται φανερό ότι το ξένο κεφάλαιο συμμετέχει και ελέγχει σε ένα βαθμό το πιο δυναμικό μέρος της ελληνικής βιομηχανίας ειδών διατροφής, δηλαδή εκεί όπου το ποσοστό της προστιθέμενης αξίας και τα περιθώρια κέρδους είναι πιο ψηλά και η αύξηση της ζήτησης είναι πιο μεγάλη. Αυτό αποτελεί ένα σημαντικό φράγμα εισόδου (barrière à l'entrée) νέων ελληνικών βιομηχανιών ή επέκτασης των ήδη υπαρχόντων σε προϊόντα μεγάλου βαθμού επεξεργασίας τα οποία θα προσδιορίσουν σημαντικά την μελλοντική ανάπτυξη του κλάδου. Μπορεί λοιπόν από τώρα να υποστηριχθεί ότι η ανάπτυξη της ελληνικής βιομηχανίας ειδών διατροφής προς προϊόντα προχωρημένης επεξεργασίας κινδυνεύει να ελεγχθεί από το ξένο κεφάλαιο σε ένα μεγάλο βαθμό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Η ΞΕΝΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΕΙΔΩΝ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ.

ΞΕΝΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ		ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ	
	ΑΡΙΘΜΟΣ	%	1000 ΔΡΧ	%
ΣΥΝΟΛΟ ΚΛΑΔΟΥ (ΒΤΠ)	455	100	89739057	100
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΜΕ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΞΕΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	53	11,65	17419109	19,41
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΜΕ ΞΕΝΗ ΛΑΒΕΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ (LICENSÉ)	4	0,90	2280904	2,54
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΑΡΩΝΟΥΝ ΔΙΥΚΑΙΩΜΑΤΑ ΓΙΑ ΞΕΝΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ (ROYALTIES)	9	2,00	16175008	18,02
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΜΕ ΞΕΝΟ KNOW-HOW	7	1,50	1185724	1,3
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΜΕ ΞΕΝΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΚΑΘΕ ΜΟΡΦΗΣ	73	16,00	3760745	41,30

ΠΗΓΕΣ: 1. ICAP HELLAS 1981

2. Δ. ΜΠΕΜΑΣ, 'Η είσοδος του ξένου κεφαλαίου στην Ελλάδα. ΘΕΜΕΛΙΟ 1975.

11. M. BICHERON, Développement international des entreprises agro-alimentaires INSTITUT DE RECHERCHE DE L'ENTREPRISE, LYON 1979.

2.2. 'Ο ξένος έλεγχος μέσω τεχνολογίας.

Συνήθως οι πολυεθνικές, όταν τό μέγεθος και οι δομές μίας αγοράς δέν επιτρέπει τή βιομηχανική ή έμπορική εγκατάστασή τους σέ αυτή, παραχωρούν τίσ εύρεσιτεχνίες και τήν τεχνολογία που διαθέτουν σέ έθνικές επιχειρήσεις έναντι οικονομικών ανταλαγμάτων (LICENCE, KNOW-HOW, ROYALTIES) και κάτω από όρισμένες συμφωνίες που συχνά επιτρέπουν στίς πρώτες νά έλέγχουν όρισμένες σημαντικές αποφάσεις γιά τήν ανάπτυξη τών προϊόντων και τών αγορών τών δευτέρων.

Στήν έλληνική ΒΕΔ υπάρχουν συνολικά 20 επιχειρήσεις που παράγουν μέ παραχωρημένη ξένη τεχνολογία, που τό ένεργητικό τους αντιπροσωπεύει τό 21% περίπου του ένεργητικού του συνόλου τών επιχειρήσεων του κλάδου μέ νομική μορφή Α.Ε. και ΕΠΕ (πίνακας 1).

Οί περιορισμοί που θέτουν οι πολυεθνικές επιχειρήσεις στίς έθνικές στή βάση τής παρεχόμενης τεχνολογίας διαφέρουν σέ κάθε περίπτωση. Συχνά όμως αναφέρονται στήν ανάπτυξη τών προϊόντων και μεθόδων παραγωγής, στήν επέκταση τών αγορών, στήν προμήθεια πρώτης ύλης, στήν ποσότητα παραγωγής κλπ.¹²

Αξίζει νά σημειωθεί ότι όταν οι συνθήκες τής αγοράς επιτρέπουν, οι πολυεθνικές εταιρείες, τών όποιων ή φήμη έχει έδραιωθεί μέσω τών έθνικών επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν τήν τεχνολογία τους, μπορούν νά προχωρήσουν σέ πιά στενές μορφές έλέγχου, εξαγοράζοντας τίσ έθνικές ή συμμετέχοντας στό κεφάλαιό τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ ΜΕ ΞΕΝΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ

ΥΠΟ-ΚΛΑΔΟΙ	ΜΗ ΕΞΑΓΩΓΙΚΕΣ	ΕΞΑΓΩΓΙΚΕΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΑΡΑΒΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ	ΕΞΑΓΩΓΙΚΕΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ	ΕΞΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣ ΟΛΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ ΦΡΟΥΤΩΝ ΚΑΙ ΛΑΧΑΝΙΚΩΝ			10	3
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ ΓΑΛΑΚΤΟΣ	3			
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΜΗ ΒΑΣΗ ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΑ	1	2		
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ ΧΡΕΑΤΟΣ	3			1
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ ΕΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΛΙΠΩΝ			1	2
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ ΚΑΡΥΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΠΥΚΝΩΜΕΝΩΝ ΤΡΟΦΩΝ	1	1		1
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ ΖΩΟΤΡΟΦΩΝ	2			
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ ΠΟΤΩΝ	5	2	1	

ΠΗΓΗ ICAP HELLAS 1981

2.3. 'Ο ξένος έλεγχος στή βιομηχανία εισροών του ΑΓΔΣ.

Πέρα από τόν έλεγχο του ΑΓΔΣ αυτού καθαυτού, ένας μικρός αριθμός πολυεθνικών επιχειρήσεων έλέγχει συνολικά τίσ βιομηχανίες που τό προμηθεύουν μέ εισροές¹³. 'Η στενή εξάρτηση του συστήματος από αυτές τίσ εισροές σημαίνει λοιπόν αύξηση του βαθμού έλέγχου του ξένου κεφαλαίου πάνω του.

'Η βιομηχανία που προμηθεύει τήν άγροτική οικονομία μέ τόν άπαραίτητο μηχανικό εξοπλισμό έλέγχεται σχεδόν ολοκληρωτικά από ένα πολύ μικρό αριθμό ξένων εταιρειών. Οί πιά σημαντικές, από αυτές είναι ή ALFA-LAVAL, ή STEYER, ή AGRIA WERKE, ή BERKER, ή RIERALISI, ή GELLI και ή ROTAVATORS.

'Η βιομηχανία φυτοφαρμάκων έλέγχεται επίσης σχεδόν ολοκληρωτικά από λίγες πολυεθνικές μεταξύ τών όποιων ή BAYER, ή PFIZER, ή SULPHUR, ή HOECHST, ή CIBA, ή ELI LILLY, ή SHELL, ή UNION CARBIDE και ή MONTE-DISON είναι οι πιά σημαντικές.

Στή βιομηχανία λιπασμάτων ή παρουσία του ξένου κεφαλαίου είναι λιγότερο έντονη και γίνεται μέσω τής παραχώρησης τής τεχνολογίας. 'Η SAINT-GOBAIN-POINT-A-MOYSSON, ή IMPERIAL CHEMICAL, ή DEGA και ή TEXACO μπορούν νά αναφερθούν σάν τίσ πιά γνωστές πολυεθνικές που δρουν σέ τούτο τό χώρο.

Τέλος ή βιομηχανία που προμηθεύει τό ΑΓΔΣ μέ τά άπαραίτητα ύλικά συσκευασίας έλέγχεται σέ μεγάλο βαθμό από τρεις πολυεθνικές, τήν HELLAS CAN CONTAINER, NATIONAL CAN HELLAS και τήν ELSA HELLAS CANNING.

3. Η ΞΕΝΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ

'Η εξάρτηση του ΑΓΔΣ από τό ξένο κεφάλαιο, σύμφωνα μέ τό περιεχόμενο που δόθηκε στήν έννοια, είναι τό ίδιο σημαντική μέ τόν έλεγχο. Αύτή έντοπίζεται κυρίως σέ επίπεδο προμηθειών μέσω παραγωγής και προϊόντων ενδιάμεσης κατανάλωσης γενικά, όπως και σέ επίπεδο πωλήσεων.

3.1. Σέ επίπεδο προμηθειών.

Σέ επίπεδο προμηθειών, οι όλιγοπωλιακές δομές τής αγοράς κάνουν τήν άγροτική οικονομία νά εξαρτάται από ένα μικρό αριθμό γιγαντιαίων βιομηχανιών, σχεδόν αποκλειστικά πολυεθνικών, άγροτικού μηχανικού εξοπλισμού, γεωργικών φαρμάκων, συμπυκνωμένων ζωοτροφών και λιπασμάτων, που ήδη αναφέρθηκαν.

Οί άγρότες δέν διαθέτουν καμιά διαπραγματευτική δύναμη ούτε δυνατότητα ύποκατάστασης αυτών τών «προμηθευτικών» βιομηχανιών. Τό ποσοστό τής αξίας τών προϊόντων τής ενδιάμεσης κατανάλωσης στή συνολική αξία τής άγροτικής παραγωγής αυξάνει συνεχώς, λόγω τής βιομηχανοποίησης που επιβάλλεται από τό συνολικό καπιταλιστικό σύστημα. Κατά συνέπεια

12. Π. ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΗΣ δ.π.

13. Στοιχεία ICAP-HELLAS.

ή εξάρτηση της αγροτικής οικονομίας από τις «βιομηχανίες εισροών» αυξάνει παράλληλα.

Οι βιομηχανίες μεταποίησης αγροτικών προϊόντων (ΒΕΔ) είναι επίσης εξαρτημένες από ένα μικρό αριθμό βιομηχανικών επιχειρήσεων, κυρίως παραγωγής υλικών συσκευασίας, και χημικών προσθετικών ουσιών, αναγκαίων για την παραγωγή τους. Σύμφωνα με άδημοσιευτη μελέτη που έγινε για λογαριασμό της ΕΤΒΑ, φαίνεται ότι το κόστος υλικών συσκευασίας αποτελεί συχνά το πιο σημαντικό κόστος παραγωγής. Για παράδειγμα, το κόστος των υλικών συσκευασίας για την παραγωγή ροδάκινου σε σιρόπι (1/1 tin) αποτελεί 6 35,75% του συνολικού κόστους παραγωγής. Στην Ελλάδα οι βιομηχανίες υλικών συσκευασίας είναι ελάχιστες και ελέγχονται σε μεγάλο βαθμό από το ξένο κεφάλαιο όπως ήδη έχει αναφερθεί. Μία από τις επιπτώσεις αυτής της εξάρτησης είναι ότι οι ελληνικές βιομηχανίες επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων πληρώνουν πιο ακριβά τα υλικά συσκευασίας από ότι οι ομόλογές τους των χωρών ανταγωνιστών. Για παράδειγμα, το κόστος υλικών συσκευασίας για την παραγωγή 5 κιλών τοματοπολτού αποτελεί το 14% του συνολικού κόστους παραγωγής στις ελληνικές βιομηχανίες, το 12% στις Ισπανικές και πορτογαλικές, το 9% στις γαλλικές και το 8% στις Ιταλικές¹⁴.

3.2. Σέ επίπεδο εξαγωγών.

Η εξάρτηση σε επίπεδο εξαγωγών είναι το ίδιο σημαντική με αυτή σε επίπεδο προμηθειών. Το μέγεθός της προσδιορίζεται από τη συγκέντρωση των εξαγωγών σε έναν αριθμό προϊόντων και αγορών.

Οι ελληνικές εξαγωγές αγροτικών προϊόντων (μεταποιημένων και μη) στηρίζονται κυρίως στα φρούτα και στα λαχανικά. Το

1979 το 67% των εν λόγω εξαγωγών άφοροσε φρούτα και λαχανικά, το 13,6% σιτηρά και το υπόλοιπο 19,5% όλες τις άλλες κατηγορίες προϊόντων.

Επίσης ο δείκτης εξειδίκευσης¹⁵ των ελληνικών εξαγωγών σε φρούτα και λαχανικά φθάνει στο 527 το 1979, ενώ αυτοί της Ιταλίας, Ισπανίας, Πορτογαλίας, Γαλλίας, είναι 155, 4, 428, 162, 7, 72, 0 αντίστοιχα. Αυτή η έντονη εξειδίκευση των εξαγωγών συνεπάγεται μία σημαντική εξάρτηση. Η εξέλιξη της ζήτησης και του ανταγωνισμού στην αγορά φρούτων και λαχανικών είναι ικανή να προσδιορίσει το μεγαλύτερο μέρος της εξέλιξης των ελληνικών εξαγωγών του ΑΓΔΣ και κατά συνέπεια της ανάπτυξής του.

Παράλληλα με το βαθμό συγκέντρωσης των εξαγωγών σε μία κατηγορία προϊόντων, υπάρχει σημαντική συγκέντρωση σε ένα μικρό αριθμό ξένων αγορών. Το 60% περίπου των εξαγωγών του συστήματος απορροφάται από 8 αγορές, με πρώτη τη Δ. Γερμανία. Αυτή η γεωγραφική συγκέντρωση γίνεται πιο έντονη όταν τη δοθμε σε επίπεδα κατηγοριών προϊόντων. Για παράδειγμα, 8 χώρες απορροφούν το 76% περίπου των εξαγωγών μεταποιημένων λαχανικών, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τα μεταποιημένα φρούτα φθάνει στο 80%. Τα παραπάνω στοιχεία δίνουν μία σχηματική εικόνα της εξάρτησης σε επίπεδο πωλήσεων, όμως είναι πολύ γενικά και λίγο συγκεκριμένα. Η συγκεκριμενοποίηση της εξάρτησης, στη βάση των κριτηρίων που προαναφέρθηκαν, θα πρέπει να αναλύεται σε επίπεδο σχέσεων «πωλητή - αγοραστή», δηλαδή ελληνικών εξαγωγικών επιχειρήσεων και ξένων πελατών τους. Δυστυχώς δεν υπάρχουν τα απαιτούμενα στοιχεία για μία τέτοια ανάλυση. Μερικά παραδείγματα όμως θα μπορούσαν να την κάνουν καλύτερα αντιληπτή¹⁶.

— Η γαλλική BEAUMONT έχει την αποκλειστική διανομή στη Γαλλία και κάτω από τη δική της μάρκα το σύνολο των εξαγωγών της ελληνικής βιομηχανίας ΚΥΚΝΟΣ προς αυτή τη χώρα.

— Η DEL MONTE εμπορεύεται με την δική της μάρκα ένα μέρος της παραγωγής της βιομηχανίας ΒΕΠΟΛ.

— Η UNILEVER εμπορεύεται με δική της μάρκα ένα μέρος της παραγωγής της βιομηχανίας ΠΕΛΑΡΓΟΣ.

— Η θυγατρική ICI του όμιλου PAPPAS εμπορεύεται ένα μέρος της παραγωγής της βιομηχανίας ΒΕΡΜΙΟΝ-ΝΑΟΥΣΑ.

— Η παραγωγή της βιομηχανίας ΕΛΒΙΚ στο σύνολό της διανέμεται στην Ολλανδία από μία ολλανδική εταιρεία.

Αυτά τα λίγα παραδείγματα που αναφέρονται σε βιομηχανίες φρούτων και λαχανικών, δείχνουν καλύτερα την εξάρτηση των ελληνικών βιομηχανιών.

Οι ελληνικές βιομηχανίες μη έχοντας τις δυνατότητες να

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΝΩΠΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΩΝ ΕΙΔΩΝ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΑ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ (ΣΕ % ΤΟ 1979)

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	% ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΕΙΔΩΝ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ	ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ	% ΤΩΝ ΣΥΝΟΛΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΕΙΔΩΝ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ
ΣΥΝΟΛΟ	100	ΣΥΝΟΛΟ ΚΟΣΜΟΥ	100
Ζάχαρα ζάχα	0,4	ΟΟΣΑ	54,64
Κρέας & προϊόντ. κρέας.	0,0	ΕΟΚ	46,48
Γαλακτοκομικά & αυγά	0,6	ΚΟΜΕΚΟΝ	18,30
Ψάρια	2,0	Δ. ΓΕΡΜΑΝΙΑ	20,16
Δημητριακά και προϊόντα με βάση δημητρο.	13,6	ΜΕΓ. ΒΡΕΤΑΝΙΑ	10,30
Φρούτα και λαχανικά	66,9	ΙΤΑΛΙΑ	7,29
Ζάχαρη & παρασκ.	1,6	ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ	3,97
Καφέ τσάι, κακάο κ.λ.π.	1,2	ΗΠΑ	2,15
Ζωοτροφές	2,2	ΛΙΒΥΗ	6,63
Ποτά	5,5	Ε. ΑΡΑΒΙΑ	3,46
Λάδια και λίπη	4,5	ΑΛΓΕΡΙΑ	4,07
Διάφορα	0,4	ΠΟΛΩΝΙΑ	3,35

14. J. MIKLICHANSKY, Analyse du prix de revient d' on même produit fabriqué en France, Espagne, Italia, Grèce et Portugal. CENTRE D' ETUDES ECONOMIQUES FRANCOIBERIQUE, BAYONNE, 20-21 avril 1978.

15. D. BOURANTAS, Les perspectives a moyenne terme d' une politique industrielle agro-alimentaire en Grèce: analyse de la competitivite internationale des IAA. THESE-UNIVERSITE DE MONTEPELLIER 1982.

16. G. GHERSI et ali, La concentration du CAA grec. CEE 1980.

προωθήσουν δυναμικά τις εξαγωγές τους, αναγκάζονται να τις προωθούν μέσω ξένων επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν τις δικές τους μάρκες. Οι ξένες επιχειρήσεις σε κάθε στιγμή έχουν τη δυνατότητα να επιβάλλουν τους όρους τους στις ελληνικές, όπως επίσης και να τις αντικαταστήσουν, αφού εκείνο που έχει πιά μεγάλη σημασία για τον έλεγχο της αγοράς είναι η μάρκα και όχι το περιεχόμενο του προϊόντος.

Συνήθως οι εξαγωγές κάθε ελληνικής επιχείρησης του ΑΓΔΣ, εξαρτώνται από ένα πάρα πολύ μικρό αριθμό ξένων εισαγωγικών και διανεμητικών επιχειρήσεων.

Αξίζει να τονισθεί το φαινόμενο ότι ένα μεγάλο μέρος των ελληνικών εξαγωγών ειδών διατροφής αφορά προϊόντα πρώτου βαθμού επεξεργασίας που προορίζονται να αποτελέσουν πρώτες ύλες των βιομηχανικών ειδών διατροφής των βιομηχανικών χωρών. Έτσι πολλές ελληνικές βιομηχανίες βρίσκονται σε εξάρτηση παίζοντας ουσιαστικά το ρόλο του υπεργολάβου (sous-traitant).

4. Ο ΞΕΝΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

Ο ξένος ανταγωνισμός των ελληνικών προϊόντων διατροφής τόσο στις ξένες όσο και στην εθνική αγορά είναι πολύ έντονος.

Κύριο χαρακτηριστικό του είναι ότι πρόκειται για «ανταγωνισμό εκτός τιμών» (concurrence hors prix ή non price competition). Δηλαδή βασίζεται κύρια στη διαφοροποίηση του προϊόντος, το νεοτερισμό ή «ψευτο-νεοτερισμό», τη διαφήμιση, τον έλεγχο των πρώτων ύλων, της τεχνολογίας, των δικτύων διανομής και μεταφοράς¹⁷.

Στην εσωτερική αγορά, ο έν λόγω ανταγωνισμός χαρακτηρίζεται από μία αυξητική τάση. Το 1968 τα εισαγόμενα προϊόντα διατροφής αποτέλεσαν το 7,4% της αντίστοιχης εθνικής καταναλώσεως ενώ το 1977 το ποσοστό υπερδιπλασιάζεται και φθάνει στο 15,9%.

Ίδιαίτερα, τούτος ο ανταγωνισμός είναι πιά έντονος για προϊόντα των οποίων η ελληνική πρωτογενής παραγωγή είναι «πο-ανάπτυκτη», όπως επίσης για προϊόντα ψηλού βαθμού επεξεργασίας, προστιθεμένης αξίας και περιθωρίων κέρδους. Για κάθε προϊόν από αυτά υπάρχουν 2-3 ξένες μάρκες εισαγόμενων προϊόντων που κυριαρχούν. Πιά συγκεκριμένα οι κατηγορίες προϊόντων που αντιμετωπίζουν τον πιά ισχυρό ανταγωνισμό εισαγόμενων προϊόντων είναι:

- φρέσκο και συμπυκνωμένο γάλα: TINA (γερμανικό), PAR-MALAT (ιταλικό), ENSTAL (αυστριακό), CANDIA, BRIDEL, REGILAIT (γαλλικά).

- βούτυρο: BEURRE D' ISIGNY (γαλλικό), FLORY LUXURY BLEND (βρετανικό), CINDEN HARRVEST (όλλανδικό), LUPRAK (δανέζικο), PRINCE, DEUTCHE MARKEN-BUTTER (γερμανικό).

- έτοιμα φαγητά, σοσέτες καρυκεύματα, HEINZ, KRAFT, A-MORA, APPEL, BENEDICTA.

- χυμοί φρούτων, VAIH BOX, HARDTHOF, LIBBY'S HAWAIIAN PUNCH κλπ.

- παιδικές τροφές, BEECH-NUT, MILUPA, GERBER.

- μπίρες, KAISER, CARLSBERG κλπ.

Επίσης τα προϊόντα κρέατος (άλλαντικά), κρασιά, οίνοπνευματώδη ποτά, γνωρίζουν ισχυρό ανταγωνισμό που θά ενταθεί στο μέλλον.

Πρέπει να παρατηρηθεί και εδώ ότι το μέρος της ελληνικής αγοράς που κατέχεται από λίγες ξένες μάρκες, κυρίως για προϊόντα των οποίων η ζήτηση εξελίσσεται σχετικά με μεγαλύτερους ρυθμούς αύξησης, θέτει σοβαρούς περιορισμούς στην ανάπτυξη ελληνικών βιομηχανιών ομοειδών προϊόντων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η ανάλυση που προηγήθηκε χωρίς να είναι πλήρης από άποψη στατιστικής τεκμηρίωσης και χωρίς να εισέρχεται σε λεπτομέρειες, κάνει φανερή την ύπαρξη του ξένου ελέγχου, της ξένης εξάρτησης και του ξένου ανταγωνισμού που χαρακτηρίζουν λίγο ή πολύ το ελληνικό αγροτοδιατροφικό σύστημα.

Ίδιαίτερα σημαντικό είναι ότι η ξένη παρουσία με τη μία ή την άλλη μορφή έντοπιζεται στα σημεία κλειδιά, δηλαδή βιομηχανίες μεταποίησης αγροτικών προϊόντων (κυρίως προϊόντων προχωρημένης επεξεργασίας) και βιομηχανίες εισροής του συστήματος, που παίζουν και τον πιά καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη του.

Αυτές οι σχέσεις που προκύπτουν από την ενσωμάτωση του ελληνικού συστήματος στο παγκόσμιο, το περιορίζουν σε ένα συμπληρωματικό ρόλο των χωρών του κέντρου. Η εξέλιξη του λοιπόν προσδιορίζεται, σε ένα μεγάλο βαθμό, από τα όρια που θέτει τούτη η ενσωμάτωση.

Συνεπώς μιά πολιτική δομικών αλλαγών του συστήματος δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική αν δεν βασίζεται στον επαναπροσδιορισμό της θέσης του στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα και στην επανατοποθέτηση των ορίων που αυτό επιβάλλει.

Πιά συγκεκριμένα σε ότι αφορά την ανάπτυξη των αγροτοβιομηχανικών συνεταιρισμών, που αποτελεί «ακρογωνιαίο λίθο της αγροτικής πολιτικής» της σημερινής κυβέρνησης, εκτός των άλλων παραγόντων, ο ξένος έλεγχος, η ξένη εξάρτηση και ο ξένος ανταγωνισμός που αναλύθηκαν, θέτουν στενά περιοριστικά πλαίσια.

Τό θεσμικό πλαίσιο, ή οικονομική και τεχνική βοήθεια, ή εκπαίδευση και επιμόρφωση των αγροτών είναι αναγκαίοι άξονες κυβερνητικής πολιτικής, όχι όμως και ικανοί να εξασφαλίσουν την ανάπτυξη των αγροτοβιομηχανικών συνεταιρισμών. Πέρα από αυτούς, βασικοί επίσης άξονες πρέπει να θεωρηθούν ο επαναπροσδιορισμός των εξαγωγών και εισαγωγών (προϊόντα αγοράς, οργάνωση, κλπ.) σε σχέση με τον επαναπροσανατολισμό των καλλιεργειών και της καταναλώσεως, ή ανάπτυξη της έρευνας, ή ανάπτυξη των βιομηχανικών παραγωγής εισροών του αγροτοδιατροφικού συστήματος, ή επανεξέταση των δομών της αγοράς και του ανταγωνισμού, όπως και η επανατοποθέτηση του ζητήματος της συνεργασίας με τό ξένο κεφάλαιο.